

A BAROKK

A bevezető tanulmányt írta, a szövegeket válogatta, fordította és magyarázta Bán Imre. Gondolat Könyvkiadó, 1962.

Nagy örömmel kell üdvözölnünk ezt az izléses kis kötetet, s egyúttal azt a hasznos vállalkozást, melynek ez volt a bevezetője. A művészeti stílusok, stílusirányzatok ma az érdeklődés homlokterébe kerültek nemcsak irodalmi és művészeti életünkben, hanem a nagyközönség körében is. Ez a fokozott figyelem teljesen érthető és megokolt. A stílusok ismerete, szerepük, funkciójuk, történeti összefüggéseik világos felismerése nélkül az irodalom és a művészet számos alapvető kérdésében lehetetlen tájékozódni. Marxista esztétikánk eddigi fejlődésében is komoly hibák, nehézségek forrása lett a stílusok vizsgálatának a mellőzése, a stílusproblémák fontosságának a tagadása, illetve sokszor történetitlen, helytelen felfogása. Így ma a tudomány is, az irodalom és a művészet iránt érdeklődő olvasók is nehezen tudnak eligazodni a stílusproblémákban, különösen a modern stílusirányzatok kérdésében. S mivel az értékelésnek, az elvi állásfoglalásnak, a beható elemzésnek a dolgok ismerete az előfeltétele, a legnagyobb mértékben hézagpótlónak kell tekintenünk egy olyan sorozatot, mely népszerűen megírt átfogó tanulmány, szövegek és képek bemutatása, magyarázó jegyzetek és bibliográfia segítségével tájékoztat az egyes stílusok mibenlétéről, történeti szerepéről, formarendszeréről, és őket létrehozó társadalmi és ideológiai tényezőkről. A Gondolat kiadó tehát jól választott, amikor a barokról szóló kötetel megindította a sorozatot. (A sorozatnak azóta már egy másik kötete is megjelent: a futurizmusról, Szabó György szerkesztésében, amint erről a Nagyvilág 1963. 1. számában olvashattunk.)

A különféle stílusok pontos ismertetésére — mint említettem — legfőképpen a modern stílusirányzatok terén van nagy szükség. Mégis helyeselni lehet, hogy elsőként egy régi stílusról, mégpedig éppen a barokról szóló kötet jelent meg. Igaz ugyan, hogy a barokk a XVI. század végétől a XVIII. század közepéig terjedő nagy művészeti korszaknak volt az uralkodó stílusa, az iránta való érdeklődés azonban új, a XX. század terméke. A XVIII. és XIX. század ellenségese és értetlenül szemlélte és ítélte meg a barokk művészetet és irodalmat, s benne csupán a reneszánsz elkorcsosodását látta. Az impresszionizmusnak, szimbolizmusnak és más újabb stílusirányzatoknak kellett jönniük ahhoz, hogy az emberek szeme felnyíljen a barokk stílus megértésére, a barokk művészet nagy értékeinek elismerésére. A barokk stílus tudományos vizsgálata is újkeletű tehát, s a barokk-probléma az elmúlt félévszázadhoz kapcsolódott. Másrészt a barokk „felfedezése” egybeesett a modern stílus kutatás kialakulásával. A művészeti stílusok rendszerező tudományos vizsgálata voltaképpen a nagy svájci művészettörténésznek, Heinrich Wölfflinnek a munkásságával kezdődik, aki éppen a barokk vizsgálatán alakította ki stíluskutatósi szempontjait. A stílusvizsgálat elvi, elméleti kérdései azóta is a legszorosabb kapcsolatban maradtak a barokk problémával, a stílus kutatás különféle irányzatai, iskolái, rendre a barokk vizsgálatán próbálták ki oroszlánkörmöiket. A stílusok bemutatását, ismertetését célul tűző sorozat ezért teljes joggal indulhat éppen a barokk-kötettel.

A barokk iránti érdeklődés igen sok tudományos eredményt hozott mind a stílus kutatás elméleti kérdéseinek, mind pedig a barokk művészettörténeti problémáinak a vizsgálata terén. De legalább ugyanennyi zavarnak, tévedésnek, téveszmének is lett a forrása. A hanyatló burzsoázia különféle ideológiai irányzatai, va-

lamint formalista és dekadens művészi áramlatai az erősen irracionális jellegű barokk kultúrában és gondolkodásban, s a formai elemeknek különösen nagy szerepet juttató barokk művészetben a maguk igazolását keresték, és vélték megtalálni. A szellemtörténet tudományos iskolája szintén hálás területet látott elméletének bizonyítására a barokk-kutatásban. Érthető ezért, hogy századunk húszas-harmincas éveiben valóságos barokk láz tört ki a polgári tudományban, s egymás után születtek az összefüggéseiből kiragadott tényekre épülő, önkényesen konstruált idealista és formalista barokk-elméletek. A barokkot többen a művészet legfontosabb, legértékesebb megnyilvánulásának, s — történeti összefüggéseiből kiragadva — örök jelenségnek kezdték tekinteni, mások viszont — konzervatív nézőpontból, vagy pedig látva a tudománytalan konstrukciók tarthatatlan voltát, esetleg kiábrándulva belőlük — válaszul kétségbe vonták nemcsak értékeit, de gyakran pusztá létét is, különösen az irodalomra vonatkozóan. A marxista tudománya a barokk-problémával annak legzavarosabb állapotában találkozott, s első reagálása érthetően az éles bírálat és polémia volt, ami közben — elvetve olykor a súlykot — nem egyszer közel került a barokk művészet értékeit és a barokk irodalom létét tagadó konzervatív polgári nézetekhez.

Magyarországon is divatba jött a barokk a két világháború között; a felszabadulás utáni művészettörténetírás, de különösen irodalomtudományunk eleinte nálunk is a szkepszis álláspontjára helyezkedett. A barokk stílus azonban létezett, fontos, uralkodó szerepe egy adott korszak művészetében, zenéjében, irodalmában történeti tény. Marxista tudományunknak ezért előbb-utóbb számolnia kellett vele, a reneszánsz és a felvilágosodás, illetve a klasszicizmus közé eső nagy korszak jelenségeit nem világíthatta meg, nem rendszerezhetette kellőképpen a barokk-probléma megkerülése útján. Azért, mert egy jelenséget a burzsoá tudomány hamisan értelmezett, tárgyalt, szinte kisajátított magának, a marxista tudomány nem mellőzhette magát a tényt, a rosszul értékelt és magyarázott történeti valóságot. Érthető így, hogy az utóbbi nyolc-tíz évben nálunk is, más szocialista országokban is kezdett kibontakozni a marxista barokk-kutatás, mely különösen a Szovjetunióban és Magyarországon már számottevő eredményeket ért el. E körülmények nemcsak időszzerűvé és szükségessé, hanem lehetségessé is tették a barokk-kérdés higgadt, tárgyilagos marxista megvilágítását a nagyközönség számára. A Gondolat Kiadó barokk-kötete tehát a legjobb időben készült el, és jelent meg.

A kötet beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Ez mindenekelőtt *Bán Imre* kitűnő bevezető tanulmányának az érdeme, mely kellő óvatossággal, a nyitva levő kérdések jelzésével, meggyőző képet nyújt a barokk stílusról, s a barokk-kutatásról. Szerencsés kézzel választja el a hatalmas polgári barokk-irodalom helytálló, s használható eredményeit a tévedésektől, légváraktól, idealista elméletektől. A magyar olvasó ebből az összefoglalásból megkapja a szükséges felvilágosítást, nem kell többé polgári kézikönyvekhez fordulnia, vagy pedig a gyanakvás álláspontjára helyezkedve valami eleve rossz, reakciós dolgot látnia benne. Egyetlen bíráló megjegyzést tartok szükségesnek a tanulmánnyal kapcsolatban. Egy ponton ugyanis mintha *Bán Imre*, a túlzott óvatosság következtében, engedményt tenne a barokk-kérdés leegyszerűsítő, vulgáris felfogásának. Azt írja ugyanis, hogy „a barokk igen kevésbé esik az emberiség szellemi haladásának irányába... nem nyúlunk hozzá vissza gondolatokért, tanácsokért, mintákért...” Kétségtelen, hogy a szocialista művelődés sokkal inkább érzi elődjének a reneszánszt, a felvilágosodást, a forradalmi romantikát, vagy a realizmust, mint a barokkot. Mégis a szerző megállapítása elcsúszott. A szocialista művelődés és művészet minden nagy történelmi korszak értékeinek az örököse, s e korszakok s az ezekkel összefüggő nagy stílusok közül nem lehet kizárni a barokkot sem. Igaz, hogy a barokk művészet az európai fejlődés, a társadalmi haladás egy egészében retrográd korszakában bontakozott ki, de a reakciós erők túlsúlyával jellemezhető korszakokban is jelen vannak a haladó erők, s ezek törekvései is szóhoz jutnak az irodalomban és művészetben. Mint minden stíluskorszak, a barokk is rendkívül összetett, s a barokk stílus elemei is igen sokfélék. A barokk stílussajátságok nagy része valóban távol áll a szocialista művészet

és irodalom igényeitől, alkalmatlan mondanivalójának kifejezésére. Fel kell azonban hívni a figyelmet arra is, hogy például a hősi helytállás művészi kifejezését (gondoljunk Zrínyi eposzára!) a régebbi korszakokban a barokk oldotta meg a legmeggyőzőbben, s ezen a téren esetleg tapasztalatok kínálkozhatnak a ma művészetére és irodalmára számára is.

Bán Imre kötetének nagyobb részét a barokkról szóló irodalomelméleti írásokból vett szemelvények alkotják. E szövegek kiválasztását, fordítását és jegyzetelését csak dicsérni lehet, aki ezt elolvassa, nem érik meglepetések a barokk irodalmi művek tanulmányozásakor, megérti azok sajátosságait. Kár azonban, hogy a szemelvények nem terjeszkednek ki a művészetelméleti írásokra is, ezek közül talán még érdekesebbeket lehetett volna kiválasztani. Úgy látszik, a sorozat indulásakor még nem voltak tisztázva annak szempontjai, innen ered, hogy míg a bevezetés a barokkot — helyesen — mint egyetemes stílust tárgyalja, a szemelvények csak az irodalomelméletre korlátozódnak. Még bizonytalan szerkesztői elképzelésre vall a kötet Függeléke is, mely néhány külföldi és magyar szövegrészlet közül magyarázatokkal. A kiadó, vagy a kötet összeállítója, úgy látszik, szükségesnek tartotta, hogy némi ízelítőt adjon magukból a barokk irodalmi művekből is, erre azonban már csak egészen szűk terjedelmet biztosíthattak. Szerencsésebb lett volna e függeléket vagy mellőzni, s — mint említettem — inkább néhány művészetelméleti szöveget beiktatni, vagy pedig a kötet terjedelmét növelve, bőségesebb antológiát nyújtani a hazai és külföldi barokk-irodalomból. Ezek az apró szerkesztési egyenetlenségek azonban mitsem változtatnak azon a tényen, hogy elsőízben került a magyar olvasók kezébe olyan könyv, amely megbízható, népszerű tájékoztatást nyújt a barokk stílusról. S ez, a fent mondottak értelmében, nem kevés.

KLANICZAY TIBOR

EGY „DÜHÖS” NYUGATNÉMET IRODALMÁR

Rudolf Krämer-Badoni: 1. *Bewegliche Ziele*. (Regény.) Limes-Verlag, Wiesbaden, 1962. 2. *Vorsicht, gute Menschen von links*. (Tanulmányok.) Signum-Verlag, Gütersloh, 1962.

Rudolf Krämer-Badonit be kell végre mutatnunk a magyar olvasónak, hiszen aligha volt még szerencséje ehhez a neves publicistához és szépíróhoz. Krämer-Badoni az erősen jobboldali Springer-konzern lapjainak vezető irodalomkritikusa, a múlt év elején újjáavasztott nyugatnémet PEN-elnökségének főtítkára, s ő az egyik legdühösebb kommunistafaló literátor ma Nyugat-Németországban. Néha-néha novellával is kísérletezett már, most pedig legújában egyenesen regényt írt, mégpedig egy „ausgesprochen” modern regényt, szintiszta *monologue intérieur*-ben. A regény címe: *Mozgó célok*. A borítólapon vöröskarikás céltábla, előtte női árnyak lengenek, a találatot jelző fehér pont előtt is. sőt!... Ez persze lehet a kiadó üzleti ötlete is. Mert bár a regény szövegében fontos szerepet játszik a szerelem, (félreértések elkerülése végett: a

lesbosi szerelem), mégis a célok, amelyek a szerző előtt lebegnek, elsősorban nem ilyen természetűek.

Hogy miről szól a regény? Ezt kissé nehéz meghatározni. Mese, összefüggő cselekmény nincs, csak lazán összefüggő vagy összefüggészhető kapcsolatok, elmosódó figurák és „lebegve” tartott eszmefuttatások impresszív színeiből keveredik ki egy kép, amely végülis igen jellegzetes benyomást kelt. Hogy a kép színei kikeverednek, és nem kikeverik őket, az nem szándéktalan stílushiba, hanem tárgyilagos meghatározása a szerző írói-formálói módszerének. Elbeszélő nincs, csak a szereplők monologizálnak, teljesen szabadon és zavartalanul. Önmagukért felelősen, valamennyien egyenlő sanszokkal indulnak, s aki a hiteles lélekábrázolás okán (hisz erre való e műforma!) mindazt elhiszi, amit a figurák mondanak, az arra is képes lehet, hogy a regény sugallta valóságot ne a szerző fejében honoló, hanem objektív valóságnak tartsa. A regény világa úgy kavargó előttünk, mint egy homályos üveggel letakart akvárium tartalma. Valamelyest kirajzolódik egy liberális érzelmű nyugatnémet